

UNIÓS TAGÁLLAMOK A HAZAI SAJTÓBAN – Egy hálózatelemzési kísérlet* –

JANCSICS Dávid

ELTE Társadalomtudományi Kar
H-1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/A; e-mail: jancsics.david@t-online.hu

Összefoglaló: A tanulmány a hazai nyomtatott sajtó két meghatározó napilapjának, a Népszabadságnak és a Magyar Nemzetnek, az Európai Unió tagállamaihoz fűződő viszonyát elemzi hálózati elvű megközelítés alapján. A szerző az újságcikkekben szereplő országokat egy kapcsolatháló aktoraiként határozta meg. A vizsgálat megpróbál választ adni arra a kérdésre, hogy újságok által képviselt értékek vagy inkább a valós történések befolyásolják az államok között kirajzolódó hálózat szerkezetét.

Kulcsszavak: vezető hazai napilapok, EU tagállamok kapcsolathálója, centrális pozícióban lévő országok, objektív vagy politikai világnézet által meghatározott tájékoztatás

BEVEZETÉS

Be vagyunk hálózva. Társadalmunkban minden mindennel összefügg, életünk során állandóan rejtett vagy jól látható hálózatokba botlunk. Talán ez lehetne a mottója Barabási Albert László (2002, 2003) világszerte bestsellerré vált, magyarul *Behálózza* címmel megjelent könyvének. A fizikus szerző szerint, a hálózatelemzés módszertana a társadalomtudományok mellett, számos más tudományterületnek (sejtbiológia, fizika, informatika) segíthet termékeny módon, eddig megoldhatatlannak hitt kérdések újragondolásában. Letenyei László (2003) a könyvről írt recenziójában kiemeli, hogy azon ritka esetek egyikével állunk szemben, amikor a természettudományok merítenek ihletet egy alapvetően szociológiai/antropológiai diszciplínából. A társadalmi kapcsolatok hálózati elvű megközelítése (*social network*) a szociológián belül az 1970-es évektől vált igazán népszerűvé és manapság már a közgazdaságtan és a vezetéstudomány is előszeretettel alkalmazza. Véleményem szerint a hálózatelemzés, amellyel, hogy egy konkrét szociológiai módszert jelöl, a problémák újfajta megközelítését is jelenti, amely hozzásegíthet olyan – emberek, csoportok, szervezetek vagy akár országok közötti – strukturális sajátosságok feltárásához, melyek egyébként nehezen megfigyelhetők, vagy csak sejthetők lennének. Jelen tanulmányt csupán egy figyelemfelkeltő kísérletnek szánom a hálózati elvű megközelítés alkalmazására a hazai sajtó tanulmányozása során. Írásomban kvantitatív módszerekre alapozva megpróbálom felvillantani két vezető hazai napilap sajátos beállítódásait az Európai Unió tagor-

* Köszönettel tartozom az OTKA támogatásért (T043655), valamint Fokasz Nikosznak, a tanulmánnyal kapcsolatos értékes megjegyzéseiért.

szágaival kapcsolatban. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy vajon az adott újság által képviselt értékek vagy inkább a valós történések befolyásolják jobban azt, hogy milyen, országok közötti viszonyrendszer rajzolható fel a cikkek alapján.

FONTOS MÉRFÖLDKÖVEK

A kapcsolatháló-elemzés legfontosabb előzményei az angolszász strukturális antropológiában fedezhetők fel. Kiemelendő a primitív népek rokonsági rendszerének vagy a cserekapcsolatok elemi formáinak leírása Lévi-Strauss (2001) munkáiban. Amint azt Letenyei recenziójában némi kritikai éllel meg is jegyzi, Barabási említést sem tesz a hálózatelemzés antropológiai gyökereiről, holott a kapcsolatok vizsgálatának társadalomtudományokban betöltött fontos szerepére Radcliffe Brown brit antropológus már a múlt század negyvenes éveiben felhívta a figyelmet a brit Antropológiai Társaság-beli elnöki székfoglaló beszédében. Tardos Róbert (1995) a szorosabban vett szociológiai előzmények között említi meg a századelő formális szociológiájának hatását, mindenekelőtt Simmel, von Wiese munkáit, melyek a csoportalakzatok klasszifikálására és elméleti rendszerezésére vállalkozó network- kutatóknak nyújtottak kiindulópontokat.

Fontos állomás volt Milgram (1967) Kis Világ-vizsgálata, amelynek megdöbbentő – bár többek által vitatott¹ – eredménye az volt, hogy tetszőleges két ember között átlagosan csak 5,5 lépésnyi távolság van, társadalmunk tehát hatalmas mérete ellenére könnyen bejárható. Milgram kutatása, amely a tudományos, értelmiségi köztudatba hatlépésnyi távolság néven vonult be, rávilágított arra a tényre, hogy egy sűrűn behálózott kis világban élünk.

A kapcsolati hálókval foglalkozó irodalom egy másik sokat idézett elmélete Mark Granovetter (1973) nevéhez köthető. Granovetter tanulmányában megkülönböztet erős és gyenge szociális kapcsolatokat. Gyenge kapcsolataink átvezethetnek bennünket egy általunk kevésbé ismert hálózatba, mintegy hidat képezve a saját szűkebb világunk és egy másik világ között. A gyenge kapcsolatoknak nagy szerepük lehet a pletykák, vagy a divat terjedésében is.

A hálózatelemzés egy, a fentiekől némileg eltérő, de nagyon termékeny társadalomtudományi alkalmazási területe a Moreno (1954) nevéhez fűződő szociometria. A módszer szociálpszichológiai megközelítésen alapul és többnyire kisebb csoportok esetében alkalmazható eredményesen. A szociometriai felmérés alkalmas a közösségekben kialakult rejtett csoportosulások, érzelmi kapcsolatok, rokonszenvek és konfliktusok feltárására és ezek gráfként (szociogram) történő ábrázolására. A szociometria módszertanának továbbfejlesztésében Mérei Ferencnek (2004) is fontos szerepe volt.

Néhány éve óriási sikert aratott Barabási bestsellere, amely a hálózati paradigma egyik fontos következő állomását jelentette és újabb híveket szerzett a témakörnek.

1 Több módszertani kritika is érte Milgram kísérletét, melyek vitatták, hogy a *Kis Világ*-vizsgálat eredményei bizonyító erejűek lennének. Kleinfeld (2002a) például, felkutatta Milgram kiadatlan kutatási dokumentumait, és ezek alapján valamint különböző módszertani kifogások miatt arra a megállapításra jutott, hogy a hatlépésnyi távolság nem egyéb, értelmiségi körökben terjedő mítosz. A tanulmány nyomán kisebb vita alakult ki Kleinfeld és Blass között. (Blass 2002; Kleinfeld 2002b).

Az olvasmányos stílusban íródott mű vitathatatlan érdeme, hogy sikerült átlépnie a tudományos diszciplínákon és a hálózatokat az élet minden területén jelen lévő jelenségekként mutatja be. Barabási egyik legfontosabb felfedezése, hogy vannak olyan hálózatok, melyekben nincs tipikus pont, inkább a pontok olyan folytonos hierarchiájaként írhatók le, amelyben két vagy három- középponttól kiindulva a sok kicsi pontig fokozatos átmenet figyelhető meg. A néhány nagy központi aktor, azonban a hálózat szerkezete szempontjából kulcsfontosságú. Az ilyen hálózatokat a szerző skálafüggetlen hálózatoknak nevezi, amelyek hatványfüggvényekkel írhatók le. Az is bizonyossá vált, hogy nagyon sok komplex hálózat skálafüggetlen. Letenyei könyvismertetőjében egy *New Scientist*-ben megjelent kritikát (Cohen 2002) idéz, amely szerint Barabási és munkatársai olyan „mindenható” szabályt fedeztek fel, amely egyaránt szabályozza szexuális életünket, a fehérjék működését és a filmsztárok világát. Bár jelen tanulmányban az általam bemutatott hálózatokat nem vizsgálom abból a szempontból, hogy skálafüggetlenek-e, azonban egy termékenynek ígérkező lehetséges továbblépési irányt jelenthet ennek a megközelítésnek a cikkek elemzésébe való beemelése.

A HÁLÓZATOKRÓL

Kürtösi Zsófia (2002) módszertani írásában bemutat néhány alapvető, a társadalomtudományokban használatos, hálózatelemzési fogalmat. Kürtösi Wasserman és Faust (1994) definíciójára hivatkozik, amely szerint a társadalmi háló a cselekvők véges számú „készletéből”, valamint a köztük fennálló kapcsolatokból áll. Ezek a cselekvők lehetnek egyének, szervezetek, vállalatok vagy akár nemzetek. A kapcsolatot a cselekvők közt fennálló meghatározott típusú kötések halmazaként határozhatjuk meg.

A kötés a szereplők között létesít valamiféle összeköttetést, azonban az ilyen kapcsolatok mögött különböző tartalmak állhatnak (rokonság, információ, barátság, klubtagság, tulajdon, repülőjázat, úthálózat, igazgatósági tagság, társszerzőség stb.). A szereplők közötti kötések jellemezhetők csupán a kötés jelenlétével vagy hiányával, de kaphatnak értékeket is. Ebben az esetben a kötés értéke jelezheti a kötés erősségét, gyakoriságát vagy intenzitását. A kapcsolathálók legegyszerűbben gráfként ábrázolhatók. A gráfok pontokból és az őket összekötő vonalakból álló alakzatok, ahol a pontok a szereplőket jelzik, a vonalak pedig a köztük lévő kapcsolatokra utalnak. Mivel sok kapcsolatnak fontos jellemzője az iránya (pl. kölcsönadás, szerzői hivatkozás, utasítási hierarchia stb.) a vonalak irányt is jelezhetnek. Az irányított gráfban a pontokat nyilak kötik össze. Bár a hálózati elemzések során a kutatók egyre bonyolultabb módszereket, kifinomult matematikai elemzési technikákat, modellelemzéseket alkalmaznak, jelen tanulmány a hálózatoknak csupán néhány alapvető jellegzetességére támaszkodik. A hálózatoknak egy ilyen - általam is felhasznált - lényeges jellemzője a centrális pozíció. A centralitás fogalmát általában nem irányított gráfoknál használják a hálózat stratégiai pontjain elhelyezkedő fontos szereplőkre. A szereplők fontossága több szempontból is értelmezhető. Központi személy lehet az, aki a legnagyobb kapcsolati aktivitást mutatja, akihez sokan kapcsolódnak, aki sok más szereplővel tart

fenn szoros kapcsolatot, vagy aki olyan helyzetben van, hogy képes megszakítani a hálózatot (Kürtösi 2002a).

HIPOTÉZISEK

Tanulmányomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a hazai nyomtatott médiában szereplő uniós tagországok között milyen kapcsolati rendszer rajzolódik ki. Elemzésem tárgyául a két legnagyobb magyar napilapot, a *Magyar Nemzetet* és a *Népszabadságot* választottam, mivel a politikai skála két ellentétes végén helyezkednek el. A minőségi nyomtatott sajtó két nagy „ellenfeléről” van szó.

Előzetes elvárásaim szerint a kutatás kétfajta eredményt hozhat. Egyrészt a cikkek alapján felrajzolható struktúra információt nyújthat a két újság (politikai, világnézeti, EU-hoz fűződő) beállítódásairól. Úgy gondolom, hogy a két sajtóorgánium eltérő preferenciái meghatározhatják az uniós országokhoz való viszonyulásukat is. Az a tény, hogy egy országról többet vagy kevesebbet írnak egy témával, eseménnyel vagy egy másik tagállammal kapcsolatosan, egy a lapok által vélelmezett országok közötti fontossági sorrendre utalhat. Másfelől, ha elfogadjuk azt, hogy a két vezető minőségi napilap cikkeiben a valóságnak valamiféle releváns interpretációja tükröződik, akkor a cikkek alapján, közvetett módon az Unió országai közötti valós, a napilapok preferenciáitól független kapcsolatról is megfogalmazhatunk állításokat. A vizsgált sajtóreakciók, tehát egyrészt a sajtóról szólhatnak, másrészt a „világról”. Kérdés, hogy egy politikai napilap képes-e a saját szája íze szerint tálni a kontinensünk országai közötti eseményeket vagy a valós történések erősebbnek mutatkoznak és politikai hovatarozástól független értelmezési keretet kényszerítenek a napilapokra. Kutatásom legfontosabb célja, hogy kiderüljön, a mérleg nyelve a „valóság”, vagy inkább a sajtó javára billen el.

A MÓDSZERRŐL

Tanulmányomban a kötések meghatározása némileg eltér a hálózatelemzés imént bemutatott módszereitől, mivel nem cselekvő személyekkel állunk szemben. Az elemzés során, ha két ország ugyanabban a cikkben legalább egyszer meg lett említve, úgy tekintettem, hogy közöttük kapcsolat (kötés) áll fenn. A két vezető napilapban (és on-line változataikban) kerestem rá a 2000. január 1. és 2005. május 10. között megjelent cikkekre, és minden egyes ország esetében kiszámítottam, hogy az adott nemzetállam az összes többi tagországgal hány közös cikkben szerepelt (1., 2. függelék).

Hangsúlyoznom kell, hogy az elemzés kvantitatív alapokon nyugszik, azaz kizárólag a kapcsolatok mennyiségi jellemzői alapján tudunk bizonyos – igen korlátozott – következtetéseket levonni. A kapcsolatok minőségéről – a kapcsolat iránya, erőssége, pozitív-negatív volta, tartalma – nem sokat mondhatunk. A cikkek rovatok szerinti szűrése sem volt megoldható, ezért az elemzésbe az összes olyan cikk bekerült, amelyben a vizsgált két ország együtt lett megemlítve. Ha például, egy sporteseményen találkozott két ország csapata, akkor is szerepelnek a mintában. Az is gyakori eset volt, hogy egy cikkben nem csak az épp aktuálisan vizsgált két országról történt említés, ha-

nem több más uniós tagállamról is, ezért egy-egy cikk több ország-pár viszonylatában is bekerülhetett az elemzésbe. Egy bevallottan durva és leegyszerűsített vizsgálatról van tehát szó, amely nem vállalkozik többre a hálózat strukturális jegyeinek beazonosításánál. A tagállamok közötti kapcsolatok tartalmi összefüggéseinek elemzését rendkívül fontosnak tartom, azonban ez egy egészen más módszertani megközelítést igényel, amelyre jelen vizsgálat keretei között úgy érzem, nincs lehetőség. Azt is fontosnak tartom leszögezni, hogy írásom elsősorban a hálózati elvű megközelítés alkalmazására tett kísérlet a hazai sajtó tanulmányozása során, a médiával foglalkozó különböző tudományágak vagy a politikatudomány területére nem kívánok átmerészkedni.

EGYESÜLT KIRÁLYSÁG VAGY NAGY- BRITANNIA?

Az országok közötti kapcsolat- mátrix megszerkesztésekor komoly fejtörést okozott számomra az Egyesült Királyság bevonása az elemzésbe, mivel a tagállamra a cikkekben többféle néven történik utalás. Nem ritka, hogy egyszeruen Angliaként említik, azonban a szövegkörnyezetből kiderül, hogy a cikk írója ilyenkor általában Anglia alatt az egész szigetországot érti. A cikkekben gyakran szerepelt még a Nagy-Britannia és az Egyesült Királyság megnevezés is. Az országra tehát három különböző néven hivatkoznak, ezért a többi tagországgal való kapcsolatainak számát külön- külön mindhárom esetben ki kellett számolni (*1. táblázat*). A végső elemzésben az adott ország Egyesült Királysággal való közös cikkeinek meghatározásakor a három elnevezés alapján létrejött kapcsolatszám összegét vettem figyelembe. Elképzelhető, hogy egy cikkben több különböző néven történő hivatkozás is előfordult, nem zárható tehát ki, hogy a szigetország az általam mértnél a valóságban kevesebb közös cikkben szerepelt együtt a többi tagállammal. Mivel több, mint 25 ezer Angliát, Nagy- Britanniát vagy az Egyesült Királyságot említő közös cikkről van szó, amelyeket nem állt módomban külön- külön áttekinteni, a különböző elnevezésekből fakadóan bizonyos mértékű torzítás elképzelhető. Az alábbi táblázat alapján elmondhatjuk, hogy mindkét napilap a Nagy Britannia kifejezést részesíti elonyben, hiszen az ország az összes kapcsolat legnagyobb hányadában ezen a néven szerepel a közös cikkek hálózatában. Elemzésem további részében tehát a három különböző kifejezés összegeként létrejött kapcsolatszámot használom, az Egyesült Királyság és a többi tagállam közös cikkeinek elemzésekor.

I. táblázat Anglia, Nagy-Britannia és az Egyesült Királyság, valamint a többi tagállam közös cikkeinek (kapcsolatainak) száma

<i>Népszabadság</i>	1	2	3	4	<i>Magyar Nemzet</i>	1	2	3	4
Ausztria	88	139	24	251	Ausztria	325	393	91	809
Belgium	104	107	18	229	Belgium	235	269	68	572
Ciprus	46	35	4	85	Ciprus	83	92	18	193
Csehország	111	73	6	190	Csehország	240	244	47	531
Dánia	127	152	20	299	Dánia	280	451	116	847
Észtország	58	35	9	102	Észtország	88	89	24	201
Finnország	70	74	13	157	Finnország	158	180	42	380
Franciaország	209	588	45	842	Franciaország	721	1175	198	2094
Görögország	99	87	10	196	Görögország	195	239	55	489
Hollandia	148	195	23	366	Hollandia	340	416	105	861
Írország	110	118	29	257	Írország	266	317	108	691
Lengyelország	111	128	11	250	Lengyelország	264	276	68	608
Lettország	70	25	6	101	Lettország	103	66	18	187
Litvánia	54	36	5	95	Litvánia	83	82	23	188
Luxemburg	50	47	7	104	Luxemburg	107	130	39	276
Magyarország	138	301	53	492	Magyarország	1174	1210	327	2711
Málta	55	21	5	81	Málta	106	88	17	211
Németország	218	521	49	788	Németország	842	1153	213	2208
Olaszország	162	247	27	436	Olaszország	537	605	127	1269
Portugália	129	79	9	217	Portugália	266	189	67	522
Szlovákia	72	51	7	130	Szlovákia	230	252	58	540
Szlovénia	74	50	7	131	Szlovénia	140	124	27	291
Spanyolország	166	245	20	431	Spanyolország	461	496	109	1066
Svédország	131	168	27	326	Svédország	268	357	96	721
Összesen	2600	3522	343	6556	Összesen	7512	8893	2061	18466
%	39,66	53,72	6,62	100	%	40,68	48,16	11,16	100

1 = Anglia, 2 = Nagy-Britannia, 3 = Egyesült Királyság, 4 = Összesen

KÖZPONTI POZÍCIÓBAN LÉVŐ ÁLLAMOK

A *Magyar Nemzetben* a vizsgált időszakban összességében sokkal több cikk jelent meg, mint a *Népszabadságban*.² Öt évfolyamot nyomon követve a vizsgált 25 ország között nem volt olyan, amelyik ne szerepelt volna valamely másik uniós tagországgal közös cikkben. Egy olyan hálózat rajzolódott ki a cikkek nyomán, amelynek minden pontja össze van kötve egymással. A kötések jelenléte vagy hiánya esetünkben tehát, nem lehet vizsgálандó szempont, de a kapcsolat gyakorisága igen. A gráfelméleti megközelítés szerint, a fontos aktorok általában a hálózat stratégiai pontjain helyezkednek. Minden európai állam esetében ki lehet számítani, hogy összesen hány olyan cikk van, amelyben egy másik országgal közösen szerepelt. A nagy kapcsolati aktivitású, sok „közös cikkel” rendelkező ország centrális pozícióban lévőknek tekinthető és emiatt feltételezhető, hogy kitüntetett fontossággal bír. A fontosság ebben az esetben mennyiségi szempontok alapján lett definiálva, tartalmáról semmit sem tudunk mondani.

2 A *Magyar Nemzet* on-line változata termékenyebbnek bizonyult a *Népszabadság* internetes kiadásánál.

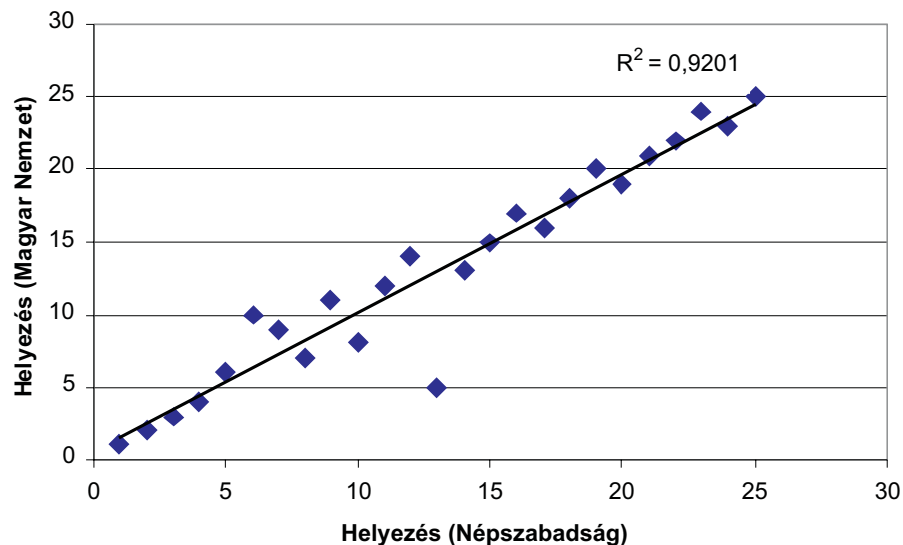
Az eredmény „első ránézésre” rendkívül meglepo, mivel a két napilap egymáshoz képest nagyon hasonló sorrendben határozta meg a fontos országokat (2. táblázat). Amint várható volt, Magyarország került az első helyre. Azt is mondhatnánk, hogy hazánk a cikkek nyomán felrajzolt hálózat legjelentősebb szereplője. Ez azonban természetes, hiszen a hazai sajtó a legtöbb nemzetközi témát „magyar szemüvegen” keresztül szemléli. Érdekes, hogy míg a *Népszabadság*, elemzésbe bevont cikkeinek Magyarország csak 8.4%-ában szerepelt közösen egy másik tagországgal, addig a *Magyar Nemzet* esetében ez az arány 12,3% volt. Mindez némi magyar-centrikusságra utal a konzervatív napilap javára. Mindkét újságnál a lista második helyezettje Németország, a dobogó harmadik fokán pedig Franciaország található. Az arányok azonban egy kissé eltérnek. A *Magyar Nemzet* valamivel nagyobb jelentőséget tulajdonít Németországnak, hiszen a Szövetségi Köztársaság az összes kapcsolat majdnem 8 %-ával rendelkezik, míg a *Népszabadságnál* csak 7,2%-ukkal. Franciaország mindkét lap esetben a kapcsolatok megközelítőleg 6,4%-át tudhatja magáénak. A kissé eltérő arányoktól független elmondhatjuk tehát, hogy a két vezető sajtóorgánumnál az elmúlt öt év során ez a három ország szerepelt a legtöbb, más tagállamokkal közös cikkben, tehát az uniós „ország-hálózat” stratégiai pontjain helyezkednek el.

2. táblázat A tagállamok összes többi tagállammal közös cikkeinek (kapcsolatainak) száma

<i>Népszabadság</i>			<i>Magyar Nemzet</i>		
Ország	Kapcsolatszám	%	Ország	Kapcsolatszám	%
1. Magyarország	10045	8,37	Magyarország	37130	12,29
2. Németország	8674	7,23	Németország	24139	7,99
3. Franciaország	7722	6,43	Franciaország	19255	6,37
4. Egyesült Királyság	6556	5,46	Egyesült Királyság	18466	6,11
5. Lengyelország	6113	5,09	Szlovákia	15768	5,22
6. Spanyolország	6055	5,04	Lengyelország	15460	5,12
7. Csehország	5561	4,63	Olaszország	15319	5,07
8. Olaszország	5673	4,73	Ausztria	14855	4,92
9. Hollandia	5111	4,26	Csehország	14016	4,64
10. Ausztria	4966	4,14	Spanyolország	13003	4,30
11. Szlovénia	4846	4,04	Hollandia	10993	3,64
12. Svédország	4552	3,79	Szlovénia	10356	3,43
13. Szlovákia	4519	3,76	Dánia	10341	3,42
14. Dánia	4479	3,73	Svédország	9492	3,14
15. Görögország	4194	3,49	Görögország	8852	2,93
16. Belgium	3910	3,26	Portugália	8526	2,82
17. Portugália	3819	3,18	Belgium	8290	2,74
18. Írország	3537	2,95	Írország	7514	2,49
19. Észtország	3194	2,66	Finnország	6583	2,18
20. Finnország	3130	2,61	Észtország	6117	2,02
21. Lettország	3066	2,55	Lettország	5943	1,97
22. Litvánia	2946	2,45	Litvánia	5896	1,95
23. Málta	2527	2,11	Ciprus	5359	1,77
24. Ciprus	2523	2,10	Málta	5353	1,77
25. Luxemburg	2322	1,93	Luxemburg	5164	1,71
Összesen	120040	100	Összesen	302190	100
Átlagos kapcs.sz.	4801,6		Átlagos kapcs.sz.	12087,6	

Ha figyelmen kívül hagyjuk Magyarország szinte evidens első helyezését, Németország, Franciaország és negyedikként, az Egyesült Királyság tekinthetők a „legfontosabb” országoknak az EU tagok közös cikkeinek rangsorában. Úgy tűnik, az eredmények egyrészt alátámasztják a német-francia hegemoniáról kialakult általános vélekedést, a két országnak tulajdonított meghatározó európai szerepet – ha figyelembe vesszük, hogy az elemzésbe bekerült cikkek a témák szempontjából nagyon heterogének – tulajdonképpen minden téren. Másrészt az a tény, hogy a negyedik legtöbb kapcsolattal rendelkező ország mindkét listán az Egyesült Királyság, összhangban áll a közelmúlt politikai történéseivel, melyek a szigetország növekvő európai szerepére utalnak. A vizsgált időszakban azonban – legalábbis a közös cikkek alapján – még egyértelműen a német és a francia dominancia az erősebb. A további helyezéseket tanulmányozva feltűnik, hogy a két lapban a többi tagállam is nagyon hasonló sorrendben követi egymást, csupán Szlovákia esetében tapasztalható számottevő eltérés a két rangsor között.

A két lista helyezései alapján készült pont-diagrammra regresszióelemzés segítségével meghatároztam a pontokhoz legjobban illeszkedő egyenest. (1. ábra) Az $R^2=0,9201$. A két rangsor között tehát nagyon szoros kapcsolat mutatható ki. Az eredményt úgy is interpretálhatjuk, hogy a napilapok, politikai beállítottságtól függetlenül, azonos és külsőleg adott struktúra alapján értelmezik az Unió tagállamai közötti viszonyt. Az ábrán az egyenestől legtávolabb lévő, az X tengely irányába leszakadó pont Szlovákiát jelzi, amely az ország eltérő megítélésére utal.

1. ábra Az Unió tagállamok helyezései a két napilap listáján

A *Magyar Nemzet* listáján Szlovákia az ötödik, míg a *Népszabadság*-én csak a tizenharmadik. A konzervatív napilap Szlovákiát kitüntetett módon kezeli, tulajdonképpen – hazánkat leszámítva – az „ország-hálózatban” a legfontosabb kelet-európai országnak tekinti. A *Népszabadság* Szlovákiát azonban csak a középmezonyba pozícionálja, ez abból is látszik, hogy kapcsolatainak száma közel van az átlaghoz.

A fentiek alapján bebizonyosodott, hogy a két napilap ideológiai beállítottságától függetlenül „egyetért” abban, hogy mely tagállamok vannak központi helyzetben és melyek nem. Egy valós, a hazai politikán túlmutató fontossági sorrend határozható tehát meg, az integráció nemzetállamai között. A hazai bal- és jobboldali sajtó viszonylag hasonlóan, objektív módon reagál az európai államokkal kapcsolatos eseményekre. Hangsúlyozni kell azonban, hogy mindez csak egy nagyon általános értelemben vett viszonyt fejez ki. Ez a durva és leegyszerűsített vizsgálat csupán annyit mond nekünk, hogy a tagországok kapcsolatát mindkét újság egy egymáshoz nagyon hasonló struktúra szerint képezi le. Mindebből még nem derül ki, hogy pontosan milyen eseményekhez kötve és milyen értékek mentén kapcsolódnak össze az EU tagok a cikkek által kirajzolódó hálózatban. Ahhoz, hogy a napilapok cikkei alapján az országok közötti kapcsolat minőségéről is mondhasunk valamit egy részletesebb kvalitatív elemzésre lenne szükség.

A fenti eredményeket némileg árnyalja, ha kiválogatjuk azt a tíz ország-párt, amely a legmagasabb egymás közötti kapcsolati számokat produkálta (3. táblázat). A *Népszabadság* cikkei alapján szerkesztett táblázatban öt olyan páros van, amelynek nem tagja Magyarország, a *Magyar Nemzet* esetében azonban csak három. A *Magyar Nemzet*nél az Egyesült Királyság, Franciaország és Németország³ rendelkezik három „társal” a tízes listában, míg Ausztria, Csehország, Lengyelország és Szlovákia csupán eggyel. Kissé eltér ettől a *Népszabadság* cikkei alapján felrajzolható hálózat, mivel itt Franciaországnak és Németországnak van a legtöbb párja, négy darab, az Egyesült Királyságnak ketto és a többi országnak mindössze egy.

2. táblázat A legtöbb közös cikkben szereplő 10 ország-pár

Ország-pár (<i>Népszabadság</i>)	Közös cikkek száma	Ország-pár (<i>Magyar Nemzet</i>)	Közös cikkek száma
Franciaország - Németország	1125	Németország - Magyarország	4101
Németország - Magyarország	948	Szlovákia - Magyarország	3883
Lengyelország - Magyarország	866	Lengyelország - Magyarország	2886
Egyesült Királyság - Franciaország	842	Ausztria - Magyarország	2836
Egyesült Királyság - Németország	788	Egyesült Királyság - Magyarország	2711
Csehország - Magyarország	687	Franciaország - Magyarország	2670
Franciaország - Magyarország	642	Franciaország - Németország	2636
Ausztria - Magyarország	607	Csehország - Magyarország	2294
Németország - Olaszország	566	Egyesült Királyság - Németország	2208
Franciaország - Spanyolország	558	Egyesült Királyság - Franciaország	2094

Érdekes, hogy a *Népszabadság* listáján a legtöbb közös cikkel rendelkező párosnak - melyet Németország és Franciaország alkot - nem tagja Magyarország. Ez azt jelenti, hogy az öt évfolyam során a tagállamok közül a fenti két ország szerepelt közösen a legtöbb cikkben, ez a kapcsolat bizonyult tehát a legjelentősebbnek. A német-francia tandem még hazánkat is képes volt maga mögé utasítani, pedig a magyar dominancia

3 Magyarországot, mint eleve legfontosabb országot most figyelmen kívül hagyjuk.

mindét lap cikkeiben nagyon erős. Ugyanez a páros a *Magyar Nemzet* rangsorában a hetedik helyre szorult. Óvatosan bár, de megfogalmazható egy olyan állítás, hogy a *Magyar Nemzet* mintha kisebb jelentőséget tulajdonítana Franciaországnak, mint a *Népszabadság*, ugyanakkor Németország és az Egyesült Királyság mindkét napilapban kiemelten fontos országnak minősül. A *Magyar Nemzet* Szlovákia iránti kitüntetett figyelmét az is bizonyítja, hogy a magyar-szlovák páros a második lett a közös cikkek számát tekintve, míg a *Népszabadság* tízes listáján egyetlen olyan ország-párt sem találunk, melynek tagja lenne Szlovákia.

A legtöbb közös kapcsolattal rendelkező országot összehasonlítva megfigyelhetők tehát bizonyos eltérések a két napilap preferenciái között. Bizonyossággal azonban csak annyi állítható, hogy a *Népszabadság* talán egy kissé kiemeltebben kezeli a francia-német ügyeket, mint a *Magyar Nemzet*, a szlovák-magyar kapcsolatoknak azonban ez utóbbi tulajdonít nagyobb jelentőséget. Mindkét újság relatíve fontosnak tartja az Egyesült Királyságot, bár az *Magyar Nemzet* ország-párjai közül a szigetország három „társsal” rendelkezik, míg a *Népszabadság*én csupán kettővel. További különbség, hogy a *Népszabadság* listáján szerepel Olaszország és Spanyolország, a *Magyar Nemzet*én viszont nem.

A FONTOS ESEMÉNYEK

Mivel mindkét újság nagyon sok cikkében szerepelt közösen Németország és Franciaország, vizsgáljuk most meg kapcsolataik időbeli változásait. A két ország kiválasztása – bár Magyarország után Németország és Franciaország minősül a legfontosabb országoknak – némileg önkényes, hiszen nem kérdőjelezhető meg számos egyéb reláció létjogosultsága sem. Amint arra egy kritikusom fel is hívta a figyelmet, érdekes lehet például a régi és új tagállamok, az északi-déli vagy a hagyományosan jó, illetve feszült viszonyban lévő országok közös cikkeinek, a vizsgált időszak alatt történő tanulmányozása. Ebben a fejezetben azonban nem vállalkozom többre, mint annak bemutatására, hogy bár mindkét napilap a legfontosabb országoknak Németországot és Franciaországot tekinti, mégis gyakran eltérő események kapcsán említi meg azokat. Hangsúlyoznom kell, hogy elemzésemnek ez a rész is alapvetően kvantitatív alapokon nyugszik. Bizonyos események említése kapcsán következtetni lehet ugyan a napilapok eltérő preferenciáira, az országok kapcsolatának milyenségére vonatkozó képet, csak átfogó tartalomelemzéssel kaphatnánk.

Fokasz Nikosz szerzőtársával (2004) egy közelmúltban megjelent tanulmányban bizonyos közéleti eseményekkel kapcsolatos sajtóreakciók számának időbeli alakulását tanulmányozta. A szerzők azt a hipotézist próbálták körüljárni, mely szerint bizonyos események sajtóreakciói az idő függvényében ábrázolva, nagyon hasonlítanak egy telítődési szint felé haladó kissé elfektetett S alakú görbére. Ez azt jelenti, hogy egy fontosabb eseménnyel⁴ kapcsolatos sajtóvisszhangok egyre inkább szaporodnak, majd egy bizonyos határon túl a számuk lecsökken, a téma kimerül. Ennek a fajta nö-

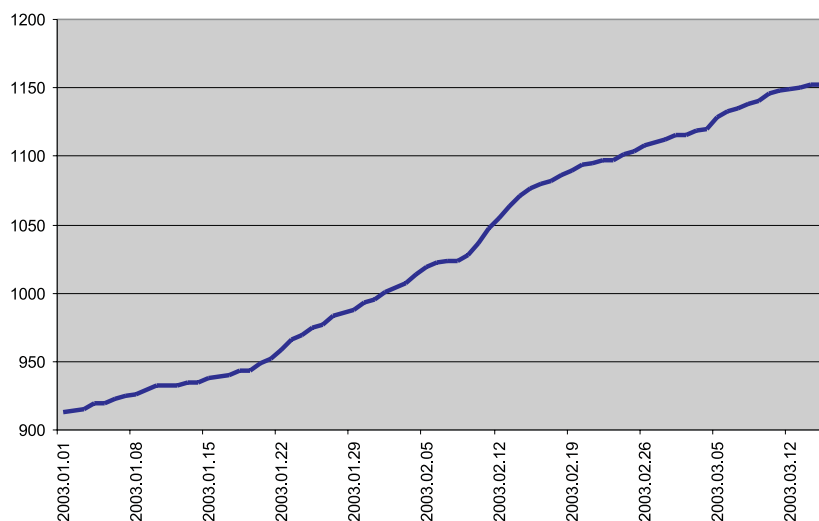
4 Elemzésükben a *Tilos Rádió* kapcsán kialakult botrány médiareakcióit vizsgálták. A botrány azért robbant ki, mert 2003. december 24-én este a *Tilos Rádió* egyik musorvezetője egy meglehetősen illetlen kijelentést tett a keresztény vallású emberek kiirtásával kapcsolatban (Szó szerint: “Kiirtanám az összes keresztényt.”). Kiderült, hogy a kijelentés kapcsán megjelent cikkeket végül is három nagy egy- mástól jól elkülöníthető kategóriába lehetett besorolni: tilos ügy, zászlóvetés, írószövegség.

vekedésnek a matematizált formája az úgynevezett logisztikus növekedés. A szerzők szerint a társadalomtudományokban bizonyos egyéni vagy közösségi cselekvések kvantitatív dinamikai vizsgálata során bukkanhatunk ilyen logisztikus növekedési folyamatokra (földrajzi felfedezések, terrorista csoportok által elkövetett terrorakciók, stb.). Az említett tanulmány módszertani ötletét átvéve próbálom meg a kiválasztott országok kapcsolatainak változását bemutatni.

Németország és Franciaország közös cikkeinek az időbeli alakulását tanulmányozva első pillantásra úgy tűnik, hogy a két ország viszonylag egyenletesen jelen van mindkét napilapban. (3., 4. függelék)⁵ Valamiféle logisztikus növekedés nyomait keresve, feltűnik egy S- görbére emlékeztető szakasz, amely 2003. január 20-a körül indul növekedésnek mindkét újságnál (2., 3. ábra). Ekkor már az egész világ az iraki háborúra készült és nagy nemzetközi és hazai sajtóvisszhangot váltott ki az a tény, hogy Németország és Franciaország a háború heves ellenzője. Íme két főcím a kérdéses időszakból:

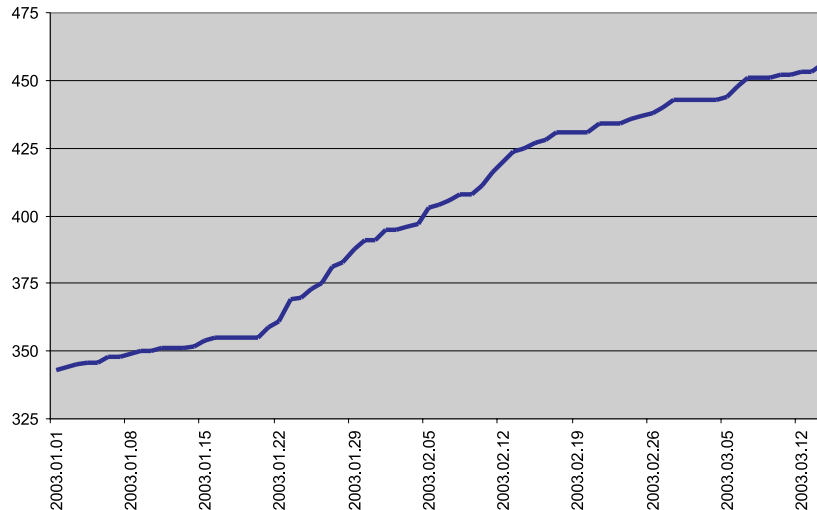
*A francia- német tengely újjáéledése a háború kérdésében. Népszabadság, január 22.
Rumsfeld: Párizs és Berlin szereptévesztése. Magyar Nemzet, január 23.*

Azoknak a cikkeknak a száma, melyekben a két háborút ellenző ország egyaránt szerepelt 2003. január közepén robbanásszerűen emelkedni kezdett mindkét napilapban. Az emelkedés másfél- két hónapon keresztül folytatódott, majd a téma kimerülésével a közös cikkek száma csökkent.

2. ábra A két ország közös cikkeinek száma az iraki háború idején a Magyar Nemzetben

5 Mindkét vizsgált napilap on-line változata – egy rövid kísérleti szakasz után – csak 2001. első felétől kezdett el működni. Mivel a megelőző időszakban az újságok nyomtatott változatában szereplő tartalomnak is csak egy része volt elérhető az interneten, a grafikonokon csak 2001.01.01-től ábrázolom a közös cikkek alakulását.

3. ábra A két ország közös cikkeinek száma az iraki háború idején a *Népszabadság*ban

Látható, hogy az iraki inváziót és a két ország háborúval kapcsolatos álláspontját mindkét napilap kiemelten fontosnak tartja. Március közepétől az Egyesült Államok vezetésével megindult tényleges támadás után azonban a német-francia ellenállás jelentősége is csökkenni látszik, mivel a harctéri események sokkal „izgalmasabbá” váltak. A jelenség nagyon hasonlít a Fokasz Nikosz és szerzőtársa Fokasz Oresztész által leírt telítődési szint felé tartó növekedési folyamatra. Bár a két ország megszakítás nélkül jelen van a hazai sajtóban, de bizonyos eseményekkel kapcsolatosan a közös cikkek száma látványosan növekedni kezd, majd a téma lecsengésével csökken.

Érdekes képét adja a két újság preferenciáinak a grafikon további elemzése, hiszen felfedezhető még több olyan – a háborúnál kisebb jelentőségű – időszak, amikor a német-francia cikkek száma „megugrik” (3. függelék). A *Népszabadság* esetében egy kisebb növekedés tapasztalható 2001. szeptember 11. után, amikor főleg a terrorizmus elleni harc ürügyén említik meg egyszerre a két tagállamot. Érdekes, hogy a *Magyar Nemzet*ben ebben az időszakban nem figyelhető meg a közös cikkek számottevő növekedése. A *Népszabadság* grafikonján kivehető egy másik növekedési szakasz is. Ennek kezdete 2004. augusztus 13. amikor az Athéni Olimpia nyitó ünnepsége volt. Az ezt követő hetekben Németország és Franciaország nagyon sok összesítésben, éremtáblázatban szerepel együtt. A *Magyar Nemzet* grafikonján az Olimpiával kapcsolatban sem figyelhető meg növekedés, a 2002-es Labdarugó Világbajnokság esetében viszont igen. Jól látható, hogy május végtől július elejéig növekszik a német-francia közös cikkek száma, szintén a közös táblázatok, a csoportmérkőzések eredményeinek közzélése miatt. Úgy tűnik az iraki háború és annak német-francia vonatkozása mindkét lap szerint egy nagyon fontos és meghatározó tényező volt. A háborút kivéve azonban a két újság eltérő eseményekkel kapcsolatban tartotta lényegesnek a Németországot és Franciaországot közös cikkben szerepeltetni. Azt, hogy melyik esemény minősül fon-

tosnak különböző módon ítélték tehát meg a napilapok. A grafikonokon további kisebb növekedési periódusok is megfigyelhetők, de a cikkek tartalmi tanulmányozása alapján nehezen állapítható meg, hogy konkrét esemény idézte-e elő őket.

ÖSSZEFOGLALÁS

Tanulmányomban abból indultam ki, hogy a két vezető napilap Uniós tagországokkal kapcsolatos cikkei alapján felrajzolt kapcsolati hálók, valamiféle információval szolgálnak a sajtó és a tagországok viszonyáról, illetve az államok közötti valós viszonyról. Egyik hipotézisem az volt, hogy a *Népszabadság* és a *Magyar Nemzet* eltérő politikai beállítódásai miatt egymástól némileg eltérő módon fogják értékelni az Uniós országainak kapcsolatát. Azt is elképzelhetőnek tartottam ugyanakkor, hogy a kirajzolódó kapcsolati rendszer bizonyos mértékig a „valóságot”, a tényleges történéseket fogja tükrözni. Az országok közötti fontossági sorrendet az alapján határoztam meg, hogy mely ország került centrálisabb pozícióba a képzeletbeli kapcsolathálóban. Fontos országnak minősült az, amely sok közös cikkben szerepelt más országokkal, tehát központi helyet foglalt el a rendszerben. Az eredmények alapján elmondható, hogy a két napilap fontossági sorrendje közel áll egymáshoz, vagyis a kirajzolódó struktúra mindkét újság esetében hasonló. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a valóság megállíthatatlanul betödul a sajtóba és egyik napilap sem engedheti meg magának, hogy a tényleges történésektől túlzottan elrugaszkodva szubjektív módon tematizálja kontinensünk államainak viszonyát. Bár a cikkek alapján felrajzolható két „ország- hálózat” nagyon hasonló szerkezetű, a fontosnak tartott események tekintetében lényeges különbségek tapasztalhatók a napilapok között. Az újságok például – az iraki háborút leszámítva – eltérő események kapcsán említették közös cikkekben Németországot és Franciaországot. Kutatásomnak talán az lehet a legfontosabb tanulsága, hogy a világ eseményei nincsenek tekintettel az ideológiai hovatartozásra.⁶ A valóság egy olyan, szabad szemmel nem látható, masszív alapstruktúrává áll össze, amely közös a hazai sajtó számára, és amelyhez értékrendjétől függetlenül alkalmazkodni kényszerül.

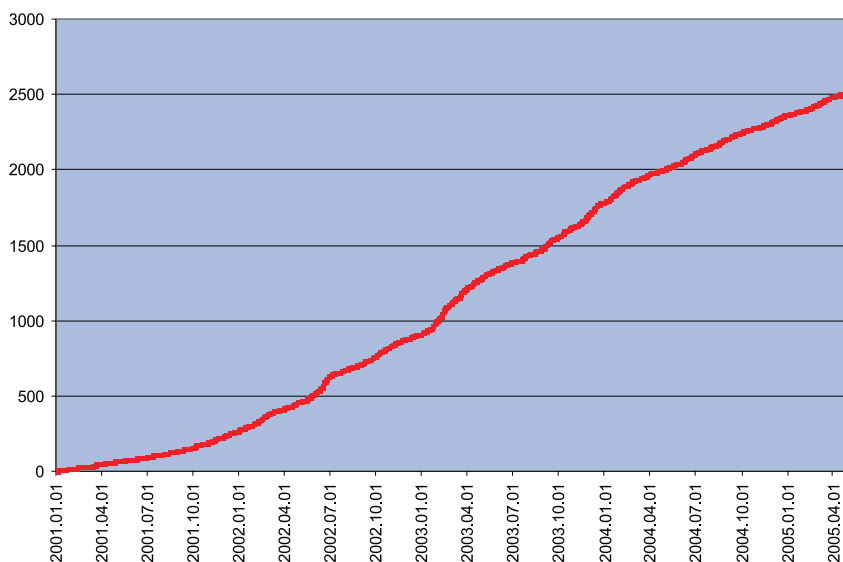
IRODALOM

- Barabási, A.L. (2002): *Linked. The New Science of Networks*. Cambridge MA: Perseus Publishing.
- Barabási A. L. (2003): *Behálózva*. Budapest: Magyar Könyvklub.
- Blass, Th. (2002): Comment on Kleinfeld's "Could it be a Big World after All?". University of Maryland, Baltimore County Baltimore, MD. <http://httpprints.yorku.ca/archive/00000042/>
- Lévi-Strauss, C. (2001): *Strukturális antropológia*. Budapest: Osiris
- Cohen, D. (2002): All The world s a Net. *New Scientist*, 2338: 2002. 04. 13.
- Fokasz N.–Fokasz O. (2004): Hullámverés. *Szociológiai Szemle*, 4.

6 További izgalmas kérdéseket vet fel, hogy vajon az uniós tagállamok viszonyán kívül, mely egyéb témák esetében fedezhető fel strukturális hasonlóság az eltérő politikai oldalon álló napilapok cikkei nyomán.

- Granovetter S.M. (1973): The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78: 1360–1380.
- Kleinfeld S.J. (2002a): Could it be a Big World after All? The “Six Degrees of Separation” Myth. *Forthcoming Society*.
- Kleinfeld S.J. (2002b): I Have no Dog in this Fight: Reply to Blass’ Comment on “Could it be Big World after All?” University of Alaska Fairbanks
<http://httpprints.yorku.ca/archive/00000043/>
- Kürtösi Zs. (2002): Módszertani összefoglaló. Kézirat. <http://www.socialnetwork.hu>
- Letenyei L. (2003): A kapcsolatháló regénye. *Szociológiai Szemle*, 3.
- Mérei F. (2004): *Közösségek rejtett hálózata*. Budapest: Osiris.
- Milgram, S. (1967): The Small World Problem. *Psychology Today*, 22: 61–67.
- Moreno, J.L. (1954): *Fondements de la sociometrie*. PUF Paris.
- Tardos R. (1995): Kapcsolathálózati megközelítés: új paradigma? *Szociológiai Szemle*, 4.
- Wasserman, S.–Faust, K. (1994): *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press.

3. függelék Németország és Franciaország közös cikkeinek száma a *Magyar Nemzet*ben

4. függelék Németország és Franciaország közös cikkeinek száma a *Népszabadság*ban

